

Bijlage VWO
2013

tijdvak 1

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Tekstboekje

Tekst 1

Mensen zijn altijd op zoek geweest naar een verklaring voor het ontstaan van de wereld. In veel culturen zocht men naar een oerstof waaruit alles zou zijn ontstaan. Voor de één was deze oerstof water, voor de ander was het aarde, vuur of lucht. De Griekse natuurfilosoof Empedocles, uit de vijfde eeuw voor Christus, voegde verschillende theorieën samen in zijn elementenleer.

Empedocles stelde dat alles in de wereld uit één van de elementen aarde, vuur, lucht of water bestaat of uit een combinatie daarvan. Deze vier elementen vormen volgens hem de basis van alles en zijn onverwoestbaar en onveranderbaar. Ook het menselijk lichaam zou zijn samengesteld uit de vier elementen.

De belangrijkste krachten in het universum waren volgens Empedocles liefde en strijd. Alles wat bestaat of ooit zou kunnen bestaan is volgens hem de resultante van de aantrekkingskracht of van de strijd tussen de elementen.

Tekst 2

De elementenleer van Empedocles heeft invloed gehad op de geneeskunde. De Griekse arts Hippocrates (460 - 370 voor Christus) ontwikkelde de leer van de lichaamssappen (humores) die door de Grieks/Romeinse arts Galenus in de tweede eeuw na Christus werd uitgebouwd. Deze leer vond tot ver na de middeleeuwen nog navolging.

Volgens Hippocrates zijn de vier lichaamssappen slijm, bloed, gele gal en zwarte gal. Ze corresponderen met de elementen, respectievelijk water, lucht, vuur en aarde. Als de sappen uit balans raken, leidt dat tot ziekte of geestelijke stoornissen. Aderlating of dieet zou het evenwicht kunnen herstellen.

Tekst 3

Hippocrates zegt dat de balans van de lichaamssappen per persoon kan verschillen: de een heeft meer bloed, slijm, gele gal of zwarte gal dan de ander. Het karakter van een mens werd dan ook gekoppeld aan het overheersende lichaamssap, de zogenaamde temperamentenleer. In mensen van het sanguinische type overheerst het bloed: het bijbehorende element lucht maakt hen luchtig, optimistisch, wispelturig en beweeglijk. Slijm, geassocieerd met water, definieert het flegmatische type. Dat is een mens die rustig, kalm en betrouwbaar is. In het melancholische type overheerst de zwarte gal, het element aarde. Een melancholisch mens is 'zwartgallig' en pessimistisch. De cholericus mens is de belichaming van de gele gal, het element vuur: opvliegend, lichtgeraakt en overheersend.

Tekst 4

The Name of the Rose is een film uit 1986 in de regie van Jean-Jacques Annaud. De film is gebaseerd op het boek *Il nome della rosa* van Umberto Eco uit 1980.

Het verhaal speelt zich af in een Benedictijner abdij in Noord-Italië in het jaar 1327. De Franciscaner monnik William van Baskerville is er met zijn leerling Adso om een discrete opdracht voor de paus uit te voeren. In het klooster heerst een angstige sfeer na een aantal mysterieuze sterfgevallen. De monniken vrezen dat deze de Apocalyps aankondigen. William, die een goede reputatie heeft als onderzoeker, wordt door de abt gevraagd dit mysterie op te lossen om de rust in het klooster te herstellen. Hij ontdekt al snel dat de slachtoffers geen natuurlijke dood zijn gestorven. Ook komt hij een geheime bibliotheek op het spoor. William vermoedt een verband tussen de sterfgevallen en een 'kettlers' boek dat in de geheime bibliotheek verborgen zou zijn.

Het verborgen boek is het verloren geachte tweede deel van de *Poetica* van Aristoteles. Het eerste deel van de *Poetica* gaat over de tragedie en geeft regels waaraan een goede tragedie moet voldoen. Het tweede deel, waarvan het bestaan alleen wordt vermoed, zou over de komedie gaan en over de werking van humor.

Tekst 5

In de twaalfde eeuw bloeide in Europa het intellectuele leven op. De Franse kathedraalscholen van Parijs en Chartres vormden het middelpunt van dat intellectuele elan. De nieuwe wetenschappelijke benadering die daar ontstond wordt 'scholastiek' genoemd.

De scholastiek probeerde religieuze opvattingen te voorzien van een rationele grondslag. Alle beschikbare teksten, niet alleen de bijbel en de geschriften van de kerkvaders, maar ook de 'heidense' klassieke teksten, werden vergeleken en tegenstrijdigheden werden al logisch redenerend bediscussieerd. De christelijke leer werd op die manier geconfronteerd met onder meer de logica van Aristoteles. Theologen bedachten allerlei vraagstellingen en wilden die volgens een vaste, wetenschappelijke methode gaan oplossen. Eigenlijk probeerden zij om het geloof en de rede met elkaar te verenigen.

Eén van de grootste scholastici was Thomas van Aquino (1225-1274), die talrijke theologische vraagstellingen behandelde in zijn *Summa Theologiae*, het standaardwerk van de scholastiek.

Tekst 6

De *Vierstromenfontein* is omstreeks 1650 gemaakt in opdracht van paus Innocentius X. Diens familie, de Pamphili, bezat een stadspaleis aan Piazza Navona in Rome. Dit plein stamt uit de Romeinse tijd en was oorspronkelijk een stadion voor atletiek en hippische spelen. Zodra Innocentius tot paus was gekozen, besloot hij het Pamphilipaleis en de aangrenzende kerk van Sant'Agnese te renoveren. Midden op het plein moest een grote fontein komen, bekroond met een obelisk. Dit was een Egyptisch symbool voor de zon en het licht. In de barok werd dat uitgelegd als Lumen Christi, het licht van Christus, dat gebruikt werd als symbool voor de pauselijke macht.

Innocentius liet vooraanstaande architecten ontwerpen maken voor de fontein. Gian Lorenzo Bernini kreeg uiteindelijk de opdracht. Bernini bouwde een enorme rots, waaruit hij de vier grote rivieren van de wereld liet ontspringen. Op de rots, het fundament voor de obelisk, zette hij de personificaties van die rivieren, die verwijzen naar de werelddelen: de Nijl voor Afrika, de Donau voor Europa, de Ganges voor Azië en de Rio della Plata voor Amerika. Op het beeldhouwwerk is een schild aangebracht met het pauselijk wapen van Innocentius. In een tekst onderaan de obelisk staat geschreven dat het pauselijk Rome het centrum van de wereld is.

Tekst 7

De fonteinenshow van het *Bellagio* hotel.

“Ik wil het mooiste hotel ter wereld bouwen”, zei Steve Wynn en bouwde in 1994 het *Bellagio*: een hotel van ongeëvenaarde elegantie en klasse op de *Strip* in Las Vegas in Nevada USA. Voor het drieduizend kamers tellende resort liet hij zich inspireren door het plaatsje Bellagio aan het Comomeer in Italië. Voor het hotel ligt een klein ‘Comomeer’ met daarin veertienhonderd fonteinën die tot zeventig meter hoog spuiten. Na zonsondergang is er ieder kwartier een spectaculaire fonteinenshow die al vele jaren achtereen tot de beste (gratis) attractie in Las Vegas werd uitgeroepen. De muziek bij deze show bestaat uit een afwisselend repertoire van bekende evergreens. In het fragment hoor je *Con te partirò, Time to say goodbye* van Andrea Bocelli, hier gezongen door de Amerikaanse Sarah Brightman.

Tekst 8

fragment uit een gedicht van de Senegalese dichter Birago Diop
(...)

De doden zijn nooit weggegaan:

ze zijn in de schaduwen.

De doden bevinden zich niet onder de grond:

ze zijn in de ruisende boom,

het kreunende woud,

in water dat stroomt;

(...)

Tekst 9

In 1912 was de componist Igor Strawinsky samen met de schilder Nikolaj Roerich in de kunstenaarskolonie Talasjkino op het Russische platteland. Roerich was gefascineerd door het prehistorische Rusland. Hij idealiseerde die oude gemeenschappen, waarin de mens leefde in totale afhankelijkheid van de natuur en waarin de kunsten nog sterk verbonden waren met godsdienstige rituelen.

Hier ontstond het idee voor een ballet dat oorspronkelijk de naam Het Grote Offer had, maar later de titel het Lenteoffer, *Le Sacre du Printemps*, kreeg. De ondertitel van het ballet luidt: Beelden uit het heidense Rusland. Strawinsky schreef de muziek voor dit ballet, Roerich ontwierp decors en kostuums, Vaslav Nijinsky maakte de baanbrekende choreografie.

Le Sacre du Printemps vertelt het verhaal van een offerritueel bij een prehistorische stam, waarbij een uitverkoren meisje moet dansen tot ze er dood bij neervalt. Door dit offer zullen de goden het opnieuw voorjaar laten worden, waardoor de natuur weer gaat bloeien en de stam kan overleven.

Het ballet bestaat uit twee delen: de *Aanbidding van de Aarde* en *Het Offer*.

Tekst 10

Op 28 mei, de avond voor de première van *Sacre*, was de generale repetitie, die opmerkelijk rustig verliep. Desalniettemin was na afloop het hele gezelschap bij Larue (Diaghilev, Nijinsky, Strawinsky, Gide, Bakst, Kessler, Misia, Ravel) ervan overtuigd dat 'er de volgende avond bij de première een oproer zou plaatsvinden'. Het is onduidelijk waarom men zo zeker was van dat oproer.

De jonge Duitse diplomaat Harry Kessler schreef: "Aan het eind van de voorstelling [...] overwon een frenetieke bijval, zodat Strawinsky en Nijinsky zich lieten zien en steeds weer buigingen konden maken. We gingen naar Larue om te souperen."

Strawinsky: "Na de voorstelling waren we opgewonden, boos, misselijk en ...gelukkig. [...] Diaghilevs enige commentaar was: 'Dit is precies wat ik heb gewild.'"

Tekst 11

In 1963 volgde Krisztina de Châtel (1943) aan de Folkwang Hochschule in Essen les in klassieke en moderne dans, folkloredans, muzikaleer en dansgeschiedenis. Later studeerde zij verder bij Koert Stuyf en Ellen Edinoff in Amsterdam. In 1977 richtte De Châtel haar eigen gezelschap op: Dansgroep Krisztina de Châtel. Als artistiek leider van dit gezelschap maakte de van oorsprong Hongaarse choreografe ruim vijftig choreografieën en twee dansfilms.

Tekst 12

Minimal Art is een kunststroming die zich in de jaren '60 en '70 heeft ontwikkeld in Amerika en Engeland. Beeldend kunstenaars wilden het kunstobject terugbrengen tot de essentie. Hiervoor maakten zij gebruik van industriële processen en materialen zoals staal, perspex en zelfs TL-buizen om elementaire vormen te maken, vaak in seriereproductie. Deze werken hebben niets illusionistisch en moeten het enkel hebben van de directe ervaring die de kijker bij het zien van het werk ondergaat. Het minimalisme kan worden beschouwd als een reactie op de emotionaliteit van het abstract expressionisme, dat gedurende de jaren vijftig de boventoon had gevoerd.

Tekst 13

Philip Glass (1937) begon op zesjarige leeftijd met viool- en dwarsfluitlessen. Als vijftienjarige werd hij toegelaten tot de talentklas van de universiteit van Chicago, waar hij afstudeerde in wiskunde en filosofie. In 1961 haalde hij zijn Master in compositie aan de Juilliard School of Music in New York. Van 1963 tot 1965 studeerde hij compositie in Parijs. Langzamerhand nam hij steeds meer afstand van de Europese expressionistische componeerstijl. Belangrijk hierbij was de ontmoeting met de Indiase musicus Ravi Shankar. Shankar had filmmuziek geschreven en vroeg Glass die te noteren. Bij dit werk leerde hij voor het eerst de traditionele muziek van India kennen en ontdekte dat die muziek gestructureerd wordt door het ritme. Deze ontdekking leidde er toe dat hij in 1965 en 1966 besloot naar India te reizen om de traditionele muziek ter plaatse te bestuderen. Met deze kennis ontwikkelde hij een nieuwe componeerstijl, die aansloot bij de Minimal Music, hoewel Glass zelf liever spreekt van Repetitive Music.

Tekst 14

Filosoof Henk Oosterling schrijft over de componisten van minimal music: “Evenals bij hun beeldende kunstbroeders gaat de aandacht van de minimalisten uit naar het proces: naar de compositie als gebeuren, als happening, performance of Aktion. Indirect schuilt daarin een, laten we zeggen, esoterische behoefte om spelers en publiek uit te leveren aan een collectieve ervaring die hun individuele bewustzijn overstijgt.”